

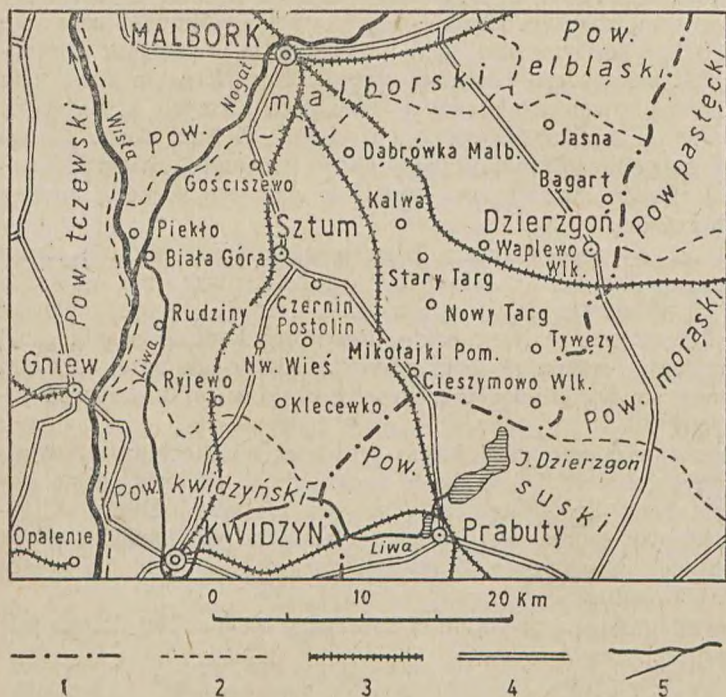
Materiały

POWIAT SZTUMSKI

1. Ogólna charakterystyka powiatu

Powiat sztumski obejmuje ziemie leżące w południowo-wschodniej części województwa gdańskiego. Powierzchnia jego wynosi 639 km², co stanowi 5,9% obszaru województwa.

W r. 1954 z poprzednio istniejących 11 gminnych rad narodowych utworzono 16 gromadzkich rad narodowych, co jednak nie przyczyniło się do podniesienia pracy tych rad na wyższy poziom. Nadto istnieją dwie miejskie rady narodowe: w Sztumie i Dzierzgoniu. Osiedlami o charakterze miejskim są: Ryjewo, Mikołajki Pomorskie i Stary Targ.

Powiat sztumski

1. Granica województwa
2. Granica powiatu
3. Linie kolejowe
4. Ważniejsze drogi
5. Rzeki

Krajobraz pow. sztumskiego jest typowym dla terenów Prus Wschodnich o powierzchni falistej, przecinanej licznymi strumieniami i jeziorami. W kierunku południowo-zachodnim teren się obniża, przechodząc w nizinę żuław kwidzyńskich, w północno-wschodniej zaś części obniża się przechodząc w nizinę żuławską.

Gleby powiatu są przeważnie pochodzenia lodowcowego. Dominują gleby gliniaste. Występują nadto mady w rejonie niżu nadwiślańskiego oraz gleby piaszczyste. Gdyby za wskaźnik jakości gleby wziąć rozmiary użytkowania ziemi ornej pod

uprawy buraka cukrowego, pszenicy i jęczmienia, tj. roślin wymagających dobrej gleby, to ogólnie biorąc można by gleby powiatu zaklasyfikować do dobrych, jednak znacznie ustępujących pod względem jakości glebom przyległego pow. malborskiego.

Klimat powiatu jest przejściowy: od morskiego do kontynentalnego. Średnia roczna temperatura wynosi $+7,3^{\circ}$; średnia temperatura stycznia $-2,1^{\circ}$, lipca $17,6^{\circ}$, października $7,8^{\circ}$; średnia liczba dni mroźnych wynosi 38, z przymrozkami — 110; średnie roczne opady — 506 mm. Rozkład opadów nie jest korzystny. Wzmoczone opady w lipcu i sierpniu powodują znaczne straty w zbiorach zbóż. Warunki klimatyczne sprzyjają mniej rozwojowi upraw zbożowych, bardziej natomiast uprawom okopowych i pastewnych.

Powiat nie posiada większych bogactw naturalnych. Występują tu: żwir, torf, glina i piasek. Złóża torfu zajmują obszar 870 ha, największe ich skupiska znajdują się w miejscowościach Żuławka-Komorowo (375 ha), Ryjewo (280 ha) i Trzciano (80 ha). Masę torfu szacuje się na 13 milionów metrów³.

Pokłady żwiru znajdują się w największych ilościach w Dzierzgoniu (120 ha) i Waplewie, stanowiąc podstawę dla rozwoju przemysłu materiałów budowlanych.

Niemal na całym obszarze powiatu występują złoża gliny potrzebnej do rozwoju produkcji cegły i dachówek.

Lasy zajmują 8,5 tys. ha, tj. 13% powierzchni powiatu, stanowiąc podstawę dla rozwoju przemysłu drzewnego. Roczna masa pozyskiwanego drewna wynosi ok. 25 tys. m³. Ponadto lasy dostarczają jagód i grzybów, których skup stanowi dodatkowe źródło dochodów ludności powiatu.

Na terenie powiatu istnieje 16 jezior łącznej powierzchni 545 ha. Gospodarką rybną zajmuje się Zespół Rybacki, który rocznie dostarcza na rynek ok. 20 ton ryb, przeważnie sandaczy, szczupaków, leszczy i linów.

2. Ludność

Ustalenie liczby ludności polskiej na terenie powiatu w okresie międzywojennym natrafia na poważne trudności z braku odpowiednich materiałów statystycznych. Statystyka niemiecka w sposób świadomy fałszowała dane o składzie narodowościowym ludności i dlatego ocena liczebnego stanu ludności polskiej może być dokonywana nie na podstawie danych spisów niemieckich, lecz na podstawie szacunków. Stanisław Srokowski, opierając się na danych z terenu, w pracy „Prusy Wschodnie” ocenia liczbę ludności polskiej w pow. sztumskim w r. 1933 na 15 320, czyli ok. 40% stanu ogólnego ludności. Udział ludności polskiej na wsi był znacznie większy, gdyż wynosił w tym roku ok. 59%. Niemal czysto polskim był cały szereg wsi w powiecie, np. Stary Targ, Nowy Targ, Szpitalna Wieś, Postolin i wiele innych.

Znaczne ruchy migracyjne zachodziły na terenie powiatu w okresie lat 1945—1948. Składały się na nie z jednej strony repatriacja ludności niemieckiej, z drugiej zorganizowany napływ ludności polskiej z ziem wschodnich i centralnych. Po wyzwoleniu powiatu spod okupacji niemieckiej większość ludności pozostałej stanowiła miejscowa ludność polska złożona przeważnie z kobiet, dzieci i starców, gdyż wszyscy mężczyźni, zdolni do noszenia broni, wcieleni zostali w skład armii niemieckiej. Według spisu z 14 lutego 1946 r. na 16,2 tys. mieszkańców powiatu przypadało 57% kobiet, tj. na 100 mężczyzn przypadało 130 kobiet. W początkowym okresie po wyzwoleniu ludność znalazła się w bardzo trudnych warunkach. Władze nie potrafiły jej zapewnić bezpieczeństwa mienia i spokojnego bytu. Również w latach następnych ludności miejscowej wyrządzano krzywdy moralne i materialne, co się wyrażało w nieprawym pozbawieniu mienia, niezatrudnianiu według kwalifikacji, niedopuszczaniu we właściwej mierze do udziału w radach narodowych i organizacjach społecznych. Nie stworzono również warunków dla rozwoju kultury regionalnej ludności miejscowej. Obecnie błędy te są naprawiane. Ludność miejscowa korzysta ze

specjalnych kredytów i zapomóg, bierze coraz większy udział w życiu politycznym i gospodarczym i jest nawet obecnie reprezentowana w sejmie przez swego posła pochodzenia miejscowego.

Rokrocznie po wyzwoleniu wzrastała ludność powiatu. W okresie 1946—1957 ludność wzrosła więcej niż dwukrotnie, osiągając w r. 1957 82% stanu z r. 1939.

Ludność w powiecie sztumskim

Rok	Powierzchnia powiatu w km ²	Ludność ogółem w tys.	w tym odsetek ludności		Liczba mieszk. na km ²
			miejskiej	wiejskiej	
1939 ¹	623	40,5	27	73	65,0
1946 ²	623	16,2	24	76	26,0
1955 ³	639	33,0	20	80	51,5
1956 ⁴	639	34,0	20	80	52,6

Zmieniła się również struktura płciowa:

W roku 1933	na 100 mężczyzn	przypadało	99 kobiet
„ 1946	„ „	„	130 „
„ 1957	„ „	„	102 „

W szybkim tempie wzrastała ludność wiejska powiatu, osiągając w drugim kwartale 1957 r. 91% stanu z r. 1939.

Ludność wiejska w powiecie sztumskim

Rok	Ludność wiejska w tys.	Liczba ludności wiejskiej na 1 km ² powierzchni powiatu
1939 ⁵	29,5	47
1946 ⁶	12,3	20
1955 ⁷	27,5	41
1956 ⁸	27,0	42

Liczba ludności wiejskiej na km² nie osiągnęła jeszcze poziomu z r. 1939, co świadczy o możliwości dalszego osadnictwa, które się szacuje na mniej więcej 3000 osób. Ze względu jednak na to, że wolnych zagród nie ma obecnie na terenie powiatu, osiedlanie się związane jest z budownictwem mieszkaniowym i gospodarczym. W r. 1939 70,4% ludności utrzymywało się z rolnictwa i leśnictwa, pod koniec r. 1956 odsetek ten wyniósł 64%.

¹ „Statistik des Deutschen Reiches“ Bd 552 1. Berlin 1943.

² „Rocznik statystyczny 1947“.

³ „Rocznik statystyczny 1955“.

⁴ „Rocznik statystyczny 1956“.

⁵ Dr H. Kopeć, *Wiś Prus Polskich wraz z obszarem b. Wolnego Miasta Gdańska*, Warszawa 1947 r.

⁶ Na podstawie materiałów prezydium W.R.N. w Gdańsku.

⁷ Jak w p. 3.

⁸ Jak w p. 4.

3. Rolnictwo

Według spisu gospodarstw z dn. 17 maja 1939 r. struktura gospodarstw kształtowała się w sposób następujący:

Struktura agrarna gospodarstw wiejskich w powiecie sztumskim w r. 1939⁹

Grupa obszarowa

	poniżej 2 ha	2—5 ha	5—10 ha	10—20 ha	20—50 ha	50—100 ha	ponad 100 ha
Ilość gospodarstw w % ogólnej ich liczby	29,0	14,4	13,1	16,4	16,5	6,4	4,2
Powierzchnia gospodarstw w % ogólnej ich powierzchni	1,1	1,8	3,7	9,1	19,9	16,7	47,7

Jak wskazuje powyższe zestawienie, 43,4% ogólnej liczby gospodarstw stanowiły gospodarstwa karłowate, które łącznie zajmowały tylko 2,9% ogólnej powierzchni wszystkich gospodarstw. Z tym rozdrobnieniem gospodarstw równocześnie szła w parze olbrzymia koncentracja własności ziemskiej w gospodarstwach wielko-chlopijskich i obszarncich, które władaly 84,3% powierzchni ziemi w powiecie. Szczególnie duża była koncentracja ziemi w majątkach obszarncich, które jakkolwiek stanowiły tylko 4,2% ogólnej liczby gospodarstw, dysponowały 47,7% ziemi w powiecie.

Odmiennie kształtował się rozdział gruntów ornych i użytków zielonych pomiędzy poszczególne grupy obszarowe.

Rozdział gruntów ornych i użytków zielonych w r. 1939 w procentach¹⁰

Grupa obszarowa	0,5—2 ha	2—5 ha	5—20 ha	20—100 ha	ponad 100 ha
Grunty orne	1,2	2,4	12,5	39,3	44,6
Łąki i pastwiska	0,7	3,8	13,7	41,6	40,2

Zestawienie wykazuje, że szczególnie wysoki był udział gospodarstw wielkochlopijskich w użytkach zielonych, co świadczy o koncentracji produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach.

Zagospodarowanie rolnicze powiatu, po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, rozpoczęło się w trudnych warunkach. Przede wszystkim trzeba było zagospodarować opuszczone warsztaty rolne. Na 1 VI 1946 r. było w powiecie jeszcze 1066 nie obsadzonych gospodarstw rolnych. Na ponad 37 tys. ha gruntów ornych zasiane było tylko ponad 11 tys. ha. Gospodarstwa niemal całkowicie pozbawione były inwentarza żywego. W wyniku wyteżonej odbudowy produkcji rolniczej cała niemal ziemia wzięta została pod uprawę. Powierzchnia odlogów zmalała do 193 ha w r. 1957.

Przebudowa struktury rolnej zapoczątkowana aktami ustawodawczymi o ustroju rolnym i osadnictwie spowodowała zmiany w strukturze gospodarstw indywidualnych w powiecie.

⁹ „Gospodarstwo wiejskie na Ziemiach Odzyskanych“ Warszawa 1947.

¹⁰ Tamże.

Struktura gospodarstw indywidualnych w r. 1957¹¹

Grupa obszarowa

	poniżej 2 ha	2—5 ha	5—10 ha	10—14 ha	powyżej 14 ha
a) odsetek ogólnej liczby gospodarstw	38,9	12,7	24,4	13,1	11,9
b) odsetek ogólnej powierzchni gospodarstw	5,0	6,4	23,8	25,2	34,6

W porównaniu z r. 1939 wzmocniły się gospodarstwa karłowate. W r. 1939 gospodarstwa te w ilości stanowiącej 43,4% ogólnej liczby wszystkich gospodarstw zajmowały tylko 2,9% ogólnej powierzchni wszystkich gospodarstw, natomiast w r. 1957 gospodarstwa karłowate, stanowiąc 51,6% ogólnej liczby zajmowały 11,4% ogólnej powierzchni wszystkich gospodarstw. Rozdrobnienie jednak w rolnictwie powiatu jest nadal bardzo poważne i wymaga tworzenia dodatkowych źródeł utrzymania dla ich właścicieli.

Użytkowanie gruntów w powiecie charakteryzuje następujące zestawienie:

Użytkowanie gruntów w % użytków rolnych w powiecie sztumskim

Rok	ziemie orne	łąki	pastwiska	ogrody i sady
przeciętnie				
w okresie 1933—				
1938 ¹²	80,5	9,1	8,8	1,6
1957 ¹³	80,0	10,5	8,5	1,0

Aczkolwiek proporcje w użytkowaniu gruntów zbliżone są do przedwojennych, to jednak w chwili obecnej nie zapewniają dostatecznej bazy paszowej dla rozwijającej się hodowli z powodu niedostatecznej wydajności łąk i niskich jeszcze plonów z ha. Jedną z przyczyn niskiej wydajności łąk jest brak sprzętu rolniczego do zagospodarowania trwałych użytków zielonych, jak pługów łąkarskich, bron, wałów ciężkich oraz urządzeń nawadniająco-odwadniających. Doprowadzenie do właściwego stanu urządzeń melioracyjnych, regulacja rzeki Skudawy i rzeczki Tyny, renowacja kanałów są warunkiem uzyskania wzrostu wydajności łąk.

Zbyt mały jest udział ogrodów i sadów w ogólnej powierzchni użytków rolnych, wskutek czego odczuwany jest tu brak warzyw i owoców. W ostatnich jednak latach dokonany w tej dziedzinie został pewien postęp przez zasadzenie ok. 800 ha sadów, głównie w okolicy Sztumu. Rozwój sadownictwa i warzywnictwa stworzyłby warunki dla wybudowania przetwórci owocowo-warzywnej, co by się przyczyniło do wzrostu zatrudnienia.

Struktura upraw w % ziemi ornej w powiecie sztumskim

Rok	pszenica	żyto	jęczmień	owies	ziemniaki	buraki	koniczyna
						cukrowe	lucerna
przeciętnie							
w 1933—38 ¹⁴	11,5	14,8	12,1	8,3	7,8	2,9	14,8
1957 ¹⁵	13,0	15,9	10,3	7,8	8,6	5,0	10,2

¹¹ Na podstawie materiałów prezydium W. R. N. w Gdańsku.

¹² „Zarys monografii województwa gdańskiego“ Bydgoszcz 1945.

¹³ Jak w p. 11.

¹⁴ Jak w p. 12.

¹⁵ Jak w p. 11.

W porównaniu z okresem przedwojennym nastąpił wzrost udziału upraw kłosowych i spadek udziału upraw pastewnych. Zmianę tę należy określić jako niekorzystną. Duży udział kłosowych, przy dość późno rozpoczynających się żniwach, powoduje spiętrzanie się różnych prac w jednym terminie i obniżanie plonów z ha, z powodu niemożności terminowego wykonania prac polowych. Powiat posiada sprzyjające warunki dla rozwoju hodowli, w związku z czym należałoby strukturę upraw zmienić na korzyść upraw pastewnych i okopowych.

Mimo wzrostu plonów w ostatnich latach, wydajność obecna jest jeszcze znacznie niższa od wyników osiąganych w produkcji roślinnej powiatu w okresie międzywojennym.

Plony z ha w powiecie sztumskim w q

Rok	pszenica	żyto	jęczmień	owies	ziemniaki	buraki cukrowe
średnio						
w 1933—1938 ¹⁶	21,8	18,3	22,0	22,6	162	309
1946	7,6	6,8	7,3	7,9	87	113
1948 ¹⁷	13,5	11,6	11,8	13	126	153
1955	16,7	13,4	15,5	14,8	69	172
1956	13,9	12,4	14,0	14,0	117	178

Stan inwentarza żywego po wyzwoleniu systematycznie wzrastał, jednakowoż w r. 1957, z wyjątkiem pogłowia owiec, nie osiągnął jeszcze stanu z r. 1939.

Inwentarz żywy na 100 ha użytków rolnych w powiecie sztumskim ¹⁸

Rok	koni	bydła	trzody chlewnej	owiec
1939	18	54	83	14
1946	4	5	5	2
1957	12	35	60	20

W hodowli powiat sztumski posiada również pewne osiągnięcia, gdyż jest poważnym producentem wysokiej jakości buhajów-rozplodników, w które zasila nie tylko województwo gdańskie, lecz również centralne. Powiat wyróżnia się także hodowlą wysoko wartościowych ogierów, w które zasila inne województwa.

W produkcji rolnej dużą rolę odgrywają Państwowe Gospodarstwa Rolne, które zajmują 34,5% powierzchni ziemi oraz 46% ziemi ornej powiatu w 49 gospodarstwach rolnych.

Struktura użytkowania gruntów w PGR ¹⁹ w r. 1957:

ziemie orne	82,4%	użytków rolnych
łąki	8,8%	„
pastwiska	8,0%	„
ogrody i sady	0,8%	„

W porównaniu ze strukturą użytkowania ziemi w gospodarstwach obszarnczych w r. 1939 zmniejszył się udział użytków zielonych, co należy traktować jako zmianę niekorzystną. Szczególnie wielkie gospodarstwa w pow. sztumskim nastawione były

¹⁶ Jak w p. 12.

¹⁷ Jak w p. 11.

¹⁸ Jak w p. 11.

¹⁹ Jak w p. 11.

na hodowlę. Nadmierne forsowanie pracochłonnych upraw zbożowo-okopowych przy równoczesnym braku siły roboczej znacznie pogarszało wyniki działalności PGR na terenie powiatu.

W r. 1957 struktura upraw w PGR kształtowała się w sposób następujący²⁰:

pszenica	13,4%	ziemi ornej
żyto	13,5%	„
jęczmień	10, 0%	„
owies	7,7%	„
ziemniaki	5,8%	„
buraki cukrowe	3,7%	„
koniczyna, lucerna	12,4%	„

W porównaniu z okresem przedwojennym w gospodarstwach państwowych uprawia się znacznie mniej roślin pastewnych. Toteż stan inwentarza żywego w tych gospodarstwach odbiega jeszcze daleko od stanu przedwojennego. W r. 1957 na 100 ha użytków rolnych w PGR przypadało: koni — 7, bydła — 21, trzody chlewnej — 34, owiec — 15, odpowiednie liczby na cały powiat wynosiły w r. 1939: koni — 18, bydła — 54, trzody — 83, owiec — 14 sztuk.

Trudnością, z którą stale borykają się PGR, jest brak siły roboczej. Tak np. w r. 1956 na 100 ha użytków rolnych PGR zatrudnionych było tylko 9 osób. Budownictwo mieszkaniowe i poprawa warunków pracy w gospodarstwach rolnych stanowią warunek konieczny dla uzyskania lepszych wyników działalności PGR.

4. Przemysł i rzemiosło

Przemysł w pow. sztumskim ze względu na jego rolniczy charakter związany jest przede wszystkim z rolnictwem. W okresie przedwojennym istniały na terenie powiatu następujące przedsiębiorstwa przemysłowe: 14 młeczarni, 12 młynów, 7 tartaków, dwie gorzelnie, 9 cegielń, fabryka narzędzi rolniczych, materiałów budowlanych, kilka przedsiębiorstw budowlanych oraz dobrze rozwinięte rzemiosło.

W wyniku działań wojennych większość zakładów przemysłowych uległa dewastacji. Po przejęciu administracji przez władze polskie rozpoczęła się odbudowa przemysłu i rzemiosła. Pod koniec 1946 r. czynne już były 22 zakłady przemysłowe, zatrudniające łącznie ok. 600 osób. Liczba zatrudnionych w przemyśle i rzemiosle w r. 1956 wynosiła 1790 osób. W okresie lat 1945—1956 rozbudowane zostały Zakłady Żelbetonowe w Dzierzgoniu. Czynne są obecnie 3 cegielnie, 2 tartaki w Ryjewie i Borowym Młynie, 5 młeczarni w Sztumie, Mikołajkach, Montowie, Nowym Targu i Szropach, gorzelnia w Waplewie, 3 młyny elektryczne oraz 3 wodne. Rozbudowano zakłady przemysłu terenowego. Ponadto istnieje w powiecie 11 uspołeczniionych piekarni, 5 masarni oraz dwie rozlewnie piwa i wód gazowych.

Przemysł jednak nie zaspokaja potrzeb ludności powiatu, nie tworząc warunków dla zatrudnienia istniejących nadwyżek siły roboczej, w szczególności kobiecej. Wielu czynnych przedtem obiektów przemysłowych dotąd jeszcze nie uruchomiono, np. gorzelnia w Gościszewie, którą można by przystosować na przetwórnnię pasz, tartaku, młynów. Tak np. z powodu braku młyna przemysłowego wozi się ziarno do przemiału do pow. elbląskiego.

Pod koniec r. 1956 było 135 warsztatów rzemieślniczych, w tym 88 na wsi. W po-

²⁰ Jak w p. 11.

równaniu z r. 1936, kiedy w powiecie istniało 592 warsztatów rzemieślniczych, tj. 15,4 warsztatów na 1000 mieszkańców²¹, gęstość rzemiosła jest niemal 3,5 razy mniejsza. W szczególności ludność wiejska nie ma zapewnionej dostatecznej ilości usług rzemieślniczych. Wiele miejscowości, np. Piekło, Bągart, Biała Góra i inne, dotychczas nie posiadają ani jednego punktu rzemieślniczego. Wieś odczuwa dotkliwie brak takich usług rzemieślniczych, jak kowalstwo, kołodziejstwo, rymarstwo, ślusarstwo itp. Tak np. w r. 1956 czynne były w powiecie tylko 2 warsztaty rymarskie, jeden zdunski, 3 ślusarskie, 6 kołodziejskich²². Chłopi muszą jeździć nieraz po 25 i więcej kilometrów dla naprawy uprzęży lub podkucia konia.

Są poważne widoki dla aktywizacji gospodarczej powiatu. Dzięki bogatym złożom gliny można by jak najszerzej rozwinąć produkcję cegły i dachówki. Duże pokłady wysokogatunkowego żwiru w Waplewie pozwalają na uruchomienie tam wytwórni prefabrykatów budowlanych. Rozwinięta hodowla owiec wymaga zbudowania greplarni wełny. Rozwój produkcji materiałów budowlanych na podstawie istniejących zasobów naturalnych pozwoli rozszerzyć budownictwo mieszkaniowe w powiecie, którego brak odczuwa ludność dotkliwie. W związku z przewidywanym rozwojem budownictwa, w szczególności na wsi, należałoby utworzyć przedsiębiorstwo budowlane obsługujące jej potrzeby.

5. Transport

Powiat sztumski posiada dobrze rozbudowaną sieć dróg kołowych państwowych i lokalnych. Gęstość sieci dróg kołowych z nawierzchnią twardą wynosi 52,9 km na 100 km², przy średniej wojewódzkiej 40,4, krajowej 31,9 km na 100 km².

Teren powiatu przecinają trzy linie kolejowe: Malbork—Sztum—Kwidzyn, Malbork—Prabuty, Malbork—Myślice. Ta sieć linii kolejowych, zbiegających się w Malborku, dzieli powiat niejako na 4 równe części, co niewątpliwie ma wpływ na rozwój w każdej z nich życia gospodarczego. Na 100 km² powierzchni powiatu przypada 10,3 km linii kolejowych. Jest to więc gęstość większa od ogólnopolskiej, która wynosi 8,7, mniejsza od średniej wojewódzkiej, wynoszącej 11,9 km na 100 km².

Transport kolejowy uzupełniany jest przez transport samochodowy. Linie autobusowe PKS łączą cały szereg miejscowości powiatu, do których nie dochodzą drogi żelazne. Problem przewozu osobowego w powiecie byłby całkowicie rozwiązany, gdyby takie miejscowości, jak Koślinka, Dąbrówka Malborska, Łosiewo, Szropy, Bulków, Tropy, Waplewo i Stary Targ, połączone zostały liniami autobusowymi ze Sztumem, stolicą powiatu.

Powiat sztumski tylko w jednym miejscu, mianowicie w okolicy Białej Góry, graniczy z Wisłą. W okresie przedwojennym wybudowano w Białej Górze przystań dla barek. Obecnie jednak transport wodny nie jest wykorzystywany, m. inn. z powodu trudnego dojazdu do przystani załadunkowej.

6. Zagospodarowanie miast

Ludność miejska skupia się w dwu miastach: Sztumie i Dzierzgoniu. Sztum, założony jeszcze w r. 1416, jest obecnie siedzibą władz powiatowych. Ze względu jednak na swoje peryferyjne położenie nie może on stanowić właściwego ośrodka życia gospodarczego, kulturalnego i politycznego powiatu.

²¹ Dr Egon Golze, Siedlung und Handwerk. Eine Darstellung auf Grund von Untersuchungen in Ostpreussen. Konrad Triltsch Verlag. Ourzburg-Aumühle.

²² Dane liczbowe bez odsyłaczy pochodzą z materiałów odnośnych rad narodowych.

W wyniku wojny miasto uległo częściowemu zniszczeniu oraz wyludnieniu na skutek opuszczenia go przez Niemców. W r. 1946 Sztum liczył 3640 mieszkańców. W następnych latach trwają ruchy migracyjne, liczba jednak ludności stale się zwiększa dochodząc w r. 1956 do 4,4 tys. osób, co wynosi 62% stanu z r. 1939.

W Sztumie czynne są obecnie zakłady przemysłu terenowego produkujące meble i konfekcję, spółdzielcza wytwórnia konfekcji, mleczarnia i inne, drobniejsze zakłady przemysłowe.

Dalszy rozwój ograniczony jest warunkami mieszkaniowymi. Już obecnie gęstość zaludnienia izb mieszkalnych jest nadmierną. Niezadowolającym jest również stan urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych, wodociągi bowiem sztumskie nie posiadają filtrów, a znaczna część przewodów wodociągowych i kanalizacyjnych ze względu na zbyt małą średnicę wymaga wymiany.

Dzierżoń, założony w połowie XIII w., za czasów polskich był siedzibą starostwa, zwanego ówczesznie kiszporskim. Wskutek działań wojennych w r. 1945 miasteczko zostało w 45% zniszczone. W r. 1946 ludność miasta liczyła 1730 osób, cz. ok. 50% stanu z r. 1939. W latach 1945—1956 wraz z odbudową gospodarki miasta wzrastała jego ludność. W r. 1956 liczba ludności miasta wynosiła 2522 osoby. Dalszy rozwój miasta hamuje brak mieszkań. Poważnym problemem, dotąd nie rozwiązany, jest nie tylko zagadnienie budownictwa mieszkaniowego, lecz również zaopatrzenia w wodę.

Po wyzwoleniu rozbudowane zostały zakłady prefabrykatów budowlanych, opierające swoją produkcję na surowcu miejscowym i zatrudniające obecnie 420 osób, w bieżącym zaś roku uruchomiona ma być fabryka przemysłu elektrotechnicznego i zatrudnić ok. 150 pracowników.

7. Zakończenie

Reasumując stwierdzić należy, że przed gospodarzami powiatu stoją następujące pilne zadania gospodarcze do rozwiązania:

1. wykorzystanie bogatych rezerw tkwiących w gospodarce rolnej powiatu przez osiągnięcie właściwego poziomu wydajności produkcji roślinnej oraz hodowli;

2. lepsze wyzyskanie surowców lokalnych przez rozwijanie przemysłu materiałów budowlanych i przemysłu rolno-spożywczego;

3. zapewnienie wsi odpowiedniej ilości usług rzemieślniczych, stworzenie warunków dla rozwoju rzemiosła przez przydział lokali rzemieślnikom, zaopatrzenie w surowiec oraz szkolenie młodego narybku;

4. stworzenie warunków dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego na wsi i w mieście przez opracowanie projektu typowej zagrody gospodarczej dla potrzeb gospodarstwa indywidualnego, organizację budownictwa przez powołane przedsiębiorstwo i udzielanie długoterminowego kredytu na cele budownictwa mieszkaniowego;

5. zaopatrzenie ludności w wodę pitną, przeprowadzenie remontu kapitalnego znacznej ilości nieczynnych dotychczas studzien na wsi oraz doprowadzenie do właściwego stanu urządzeń wodociągowych w mieście.

Urzeczywistnienie powyższych postulatów przyczyni się do podniesienia poziomu materialnego ludności miejscowej oraz dalszego rozwoju osadnictwa, niezbędnego do aktywizacji gospodarczej powiatu sztumskiego.

HENRYK EDEL-KRYŃSKI